HALK KLASİKLERİ
I

NASREDDİN HOCA'NIN LÂTİFELERİ

Ziya Gökalp - Veled Çelebi İzbudak

Hazırlayan
Dr. Ali DUYMAZ

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 2400
KÜLTÜR SERİSİ: 1252

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-8838-06-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
Koşuyolu Mah. Mahmut Yesari Cad. Nu: 76 • 34718 Kadıköy-İstanbul
Tel: (0216) 546 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Ötüken

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

İstanbul - 2026

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
"HALK KLASİKLERİ" ÜZERİNE 11
HALK KLASİKLERİ 21
Yunan ve Roma Klasikleri 21
Halk Klasikleri 22
Şifahî Anane (Sözlü Gelenek) 22
Müelliflerin Tasnifi 23
Korkut Ata Gerçekten Mevcut Bir Adam mı? 24
Korkut'un Vazifeleri 25
Halk Klasiklerinin Tasnifi 25
Halk Klasiklerinin Tehzibi (İşlenmesi) 26
Halk Klasiklerinin Diğer Klasiklerden Farkı 27
Halk Sanatkârlarının Rolü 27
Ferdî Bedi' (Estetik) ve Millî Bedi' 27
Dede Korkut Kitabı 28
Nasreddin Hoca'nın Zekâsı 29
Nekregûluk 30
Türk Nekregûluğu 31
Türk Nekregûları 31
Nasreddin Hoca'yı Bütün Türklük Tanır 31
Nasreddin Hoca Bir Dâhidir 31
Nasreddin Hoca Kitabının Kusurları 32
Nasreddin Hoca Fıkralarının Nazma Çekilmesi 33
Fıkralar İçin İlmî Bir Tasnif 33
Nasreddin Hoca'nın Felsefesi 33
Nasreddin Hoca'nın Maba'dettabiası 33
Nasreddin Hoca'nın Ahlâkî Seciyesi 37
Nasreddin Hoca'nın Ailevî Ahlâkı 37
Hoca'nın Siyasî Ahlâkı 39

Hoca'nın İktisadî Hayatı 40
Hoca'nın Bedîî Hayatı 40
Hoca'nın Kelâmlarından Lisanımıza Geçen Tabir-i Mahsuslar (Özel Deyimler): 40
İkinci Derecede Tabirler: 41
Veled Çelebi İzbudak 43
LETAİF-İ NASRETTİN HOCA 43
MUKADDEME 43
NASRETTİN HOCA'NIN TERCÜME-İ HALİNDEN 45
LETAİF-İ NASRETTİN HOCA 47
İptidaî Letaif 47
Ürefadan bir zattan mesmudur 63
KAVRAMLAR VE İSİMLER SÖZLÜĞÜ 89

SUNUŞ

Geçen yüzyılın başlarında başlayan ve imparatorluğun yıkılıp Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna giden yıllarda etki derecesi en yüksek fikir ve bilim adamlarının başında hiç şüphe yok ki Ziya Gökalp gelmektedir. "Bedenimin babası Ali Rıza Efendi, hislerimin Namık Kemal, fikirlerimin Ziya Gökalp'tır" diyen Mustafa Kemal, aslında bir bakıma bu gerçeği ifade etmektedir. Ziya Gökalp, büyük bir fikir adamıdır. Ama aynı zamanda çağının bütün modern ve pozitif bilgilerini bilimsel bir disiplinle okuyup irdeleyen ve Türk toplumuna uyarlayan öncü bir bilim adamıdır. Sosyolojinin kurucusudur, kültür ve medeniyet tarihi biliminin öncülerindendir, Fuat Köprülü'yle beraber halk biliminin bilim olmasını sağlayan ilk isimlerdendir. Gökalp, çöküş ve kurtuluş döneminde ortaya çıkan siyasî lider Mustafa Kemal'in uygulayıcılığının arkasındaki fikrî ve teorik güçlerin en etkilisidir. Belki günümüzde Gökalp'a ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden birisi de yeni yüzyılın başlarında toplumun aynı sancıları ve felaketleri yaşamama arzusu olmalıdır. Aslında bizi Gökalp'ın yeniden okunması, anlaşılması ve değerlendirilmesinin, dolayısıyla eserlerinin yeniden yayına hazırlamasının gerektiğine iten düşünce de budur.

23 Mart 1876'da Diyarbakır'da dünyaya gelen Ziya Gökalp, çalkantılı bir eğitim hayatının ardından bir yandan araştırmalar yapıp sosyoloji dersleri vermeye çalışırken,

"HALK KLASİKLERİ" ÜZERİNE

Elinizdeki bu kitabı yayına hazırlarken dikkatimi çeken iki hususta bilgi vermek isterim. İlk husus Ziya Gökalp'ın hayatta iken yayımlama imkânı bulduğu dokuz eserinin dışında ölümünden sonra damadı Ali Nüzhet Göksel başta olmak üzere bazı şahıslar ve kurumlar tarafından onun on civarında eserinin daha yayımlanmış olmasıdır. Makalelerinin veya kitaplarının farklı adlarla yayımlanmış olanlarını katmadığımız bu eserler, Ziya Gökalp'ın eserlerinin yayımlanmasındaki en önemli problemlerinden biridir. Yani henüz Ziya Gökalp'ın tüm eserleri, özellikle yayımlanamayanlar kütüphane veya arşivlerde kayıt altına alınmıştır diyememekteyiz. Diyarbakır'daki Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp Yazma Eserler Kütüphanesi'nin başına gelenler ise bir kitap içinde bahsine bile tahammül edilemeyecek bir trajedidir.

İkinci bir husus Ziya Gökalp'ın kısa ömrü içinde gerçekleştiremediği projeleridir. İşte bu projelerden birisi de, bu kitapla uygulama girişiminde bulunduğu ve ne yazık ki tam anlamıyla gerçekleşemeyen "Halk Klasikleri" projesidir.

1915 yılında Maarif Nezareti'nce kurulan *Âsâr-ı İslâmiye ve Milliye Encümeni* ile kurumsal ve bilimsel faaliyetlere girişen Ziya Gökalp, bu kurumda *Divânu Lügati't-Türk* ve *Dede Korkut Kitabı* gibi Türk kültürünün temel eserlerinin ilk basımlarına öncülük etmiş bir fikir adamıdır. Bu encümenin faaliyetlerine son verişinden sonra 1921 yılında Maarif Nezareti'ne bağlı Telif ve Tercüme Heyeti kurulmuştur. Bu heyetle bakanlık arasında irtibat sağlamak üzere 1923 yılında kurulan Telif ve Tercüme Encümeni başkanlığına Ziya Gö-

Ziya Gökalp

HALK KLASİKLERİ[1]

Yunan ve Roma Klasikleri

Klasik eserler, ferdî ruhtan ziyade maşerî (kolektif) ruhun mahsulleri olan eserlerdir. Klasik eserlerin terbiyede gayet büyük rolleri vardır. Klasik eserler, mekteplere de girerek orada yazılara model ittihaz olundular (sayıldılar). Bu cihetledir ki bunlara *sınıfî kitaplar* denilir. Sınıf burada mektep sınıfı manasınadır. "Classique" kelimesi Fransızca "classe" yani sınıf kelimesinden gelmiştir.

Eski Yunan ve Roma medeniyetine *klasik* (sınıfî) medeniyet derler. Çünkü bunlar, talim ve tedriste (eğitim ve öğretimde) *model* vazifesi görürlerdi. Eski medeniyetlerin en yükseği Yunan medeniyetiydi. Diğerleri bunun tilmizleri

---

[1] Ziya Gökalp'ın el yazısıyla tutulmuş bu defterin kapağında Veled Çelebi'nin "Ziya Gökalp'ın el yazısıdır" şeklinde bir notuyla birlikte kitabın basım şekliyle ilgili notlar vardır. Biz bu notları kitabın bütünlüğünü bozmamak için dipnot olarak buraya almayı uygun gördük. Bu sayfadaki bilgiler şöyledir:

"Bu defter Nasreddin Hoca kitabının baş tarafına konulacaktır. Sadeleştirilmiş Nasreddin Hoca kitabının başına da sağdan büyük harflerle *Halk Klasikleri* yazıldıktan sonra *Birinci Sayı* denilecek ve bunun altında da büyük harflerle *Nasreddin Hoca Lâtifeleri* yazılacaktır.

Halk klasiklerinin ikinci sayısı *Dede Korkut Kitabı* olabilir. Bu kitabın bugünkü Türkçeye nakli vazifesini kabul edebilirim. Diğer sayılar *Yunus Emre*, *Dertli*, *Karacaoğlan*, *Gevherî* ilâ âhire olabilir. Köroğlu manzum olarak tarafımızdan hazırlanmıştır. Cevap beklerim. Ankara'dan kitaplar geldi mi? Ziya Gökalp"

Veled Çelebi İzbudak

LETAİF-İ NASRETTİN HOCA

Matbu ve meşhur hikâyatına zeylen nısfı derecesinde gayri matbu hakimâne ve ârifâne birçok letâif-i bergüzidelerini şâmildir.

MUKADDEME

Küçük büyük bütün Türkiye halkını kendisine müncezip eden, herkesin sevgilisi yegâne kitap *Nasrettin Hoca Letaifi* dir. Hemen her eser, bir zümreye has olup diğerleri onunla o kadar alâkadar olmadıkları halde *Nasrettin Letaifi* henüz iptidaî tahsilde bir yavrunun bağrına basacağı yegâne kitap olduğu gibi âlimlerimizin, muharrirlerimizin, kübera ve eşrafımızın, erbab-ı ticaret ve sanat ve hırfetimizin, diğer sunuf-ı halkımızın alelmeratip alâkadar olduğu âlemşümul bir eserdir. Diğer akvam-ı İslâmîye ve ecnebiye lisanına da en çok tercüme edilen eserlerdendir. Hele Avrupa'da elsine-i şarkîye mekteplerinde Türkçe öğretilen yegâne eser letaif kitabıdır.

Vatanımızın münci-i âzamı olan sevgili Reisicumhurumuz halkın en kestirme yoldan itilâ ve kemaline hadim olan Türk yazısını halkımıza neşir ve tamim hususunu binnefs iltizam buyurup memleketin cihaz-ı maarifinden başka

NASRETTİN HOCA'NIN TERCÜME-İ HALİNDEN

Nasrettin Hoca asil ve necip Türk ırkındandır. Akşehir'e mülhak Sivrihisar karyesinin "Horto" köyünde köy imamı Aptullah Efendi sulbünden (605) tarihi hicrisinde vücude gelmiştir. Babasının vefatında imamlığı babasının mollası Mehmet Efendiye devrederek kendisi Akşehir'e hicret etmiş ve Akşehir'de, bilahare Konya'da malûm olan ulûmu resmîyeyi zamanının meşahirinden tahsil ile mücaz bir Hoca Efendi olmuş ve kendisi de Konya'da, Akşehir'de bir müddet talim-i ulûm eylemiş ve bazı beldelerde kadılık da etmişti. Fakat tab'ı safının ilca-yi ahraranesi hasebiyle ilelebet silk-i ulemada devam edemeyerek cüz'i medar-ı maişetile iktifa etmiş ve ekser evkafını kübera-yı memleket ve ihvan ve yaran sohbetiyle pek hoşça imrar eylemiştir.

Hoca asrında milletinin hoşsohbet, hoş-meşrep, hazırcevap, nükteperdaz, icabında sözünü sakınmaz, hakkın müdafaasında kimseden perva etmez meşhur bir adamıdır. Ahlâk-ı İslâmîye üzere terbiye gördüğünden kalbi gayet temiz ve herkese hüsnüzann-ı ihsas eylemiş olmakla bu terbiyesi ilcası ile bir hayli sergüzeştlere maruz kalmış ve titreten tuhaf, hoşgû, lâtifeyi sever bir zat olduğundan herkesten ziyade muthik ve garip vakalar başından geçmiştir. Bir hayli letaif de mürur-ı zamanla Hoca'ya isnat oluna gelmiştir. Çünkü Hoca bu nevi letaifin mercii telâkki edilmiştir.

Bazıları Hoca'yı mutasavvife-i evliyaullahtan addederek bazı sözlerini neş'e-i tasavvuf üzere şerhe kalkmışlar-

LETAİF-İ NASRETTİN HOCA

İptidaî Letaif

Lâtfe - Hoca Nasrettin Efendi Akşehir'de bir gün vaiz için kürsüye çıkıp "Ey müminler! Ben size ne söyleyeceğim bilir misiniz?" demiş. Cemaat: "Bilmeyiz." demeleriyle Hoca: "Siz bilmeyince ben size ne söyleyeyim?" deyip kürsüden iner, bırakır gider. Yine bir gün kürsüye çıkar, evvelki sualini tekrar edince bu sefer de cemaat "Biliriz" derler. Hoca "Mademki biliyorsunuz, o surette benim söylemekliğime ne lüzum kalır?" der, yine çekilir gider. Cemaat hayrette kalarak "Efendi, bir daha kürsüye çıkarsa kimimiz biliriz kimimiz bilmeyiz" demeye karar verirler. Hoca, yine bir gün kürsüye çıkıp ahaliye evvelki suali tekrar ederek "kimimiz biliriz, kimimiz bilmeyiz" cevabını alınca ciddiyetine hiç halel getirmeyerek "Ne kadar âlâ, öyle ise bileniniz bilmeyeninize öğretsin." demiş.

Lâtife - Hoca bir gün vaaz esnasında demiş ki "Ey Müslümanlar! Hak Teâlâ'ya şükredin ki deveye kanat vermedi yoksa damlarımızı başımıza yıkardı."

Lâtife - Hocaya bir gece rüyasında dokuz akçe vermişler. "Hiç olmazsa şunu on akçe yapın" diye rica eylediği bir sırada uyanmış bakmış ki avucunda bir şeyler yok. Yine sıkı sıkı gözlerini kapayıp elini uzatarak "Getir bari dokuz akçe olsun!" demiş.

Lâtife - Hoca Efendi Konya'ya gittiğinde bir helvacı dükkânına girer, hiç iki tarafına bakmadan doğru tezgâha yanaşıp "Bismillâh" diyerek muttasıl helvayı yemeğe ko-

KAVRAMLAR VE İSİMLER SÖZLÜĞÜ

Aeneis - Ünlü Romalı şair Publius Vergilius Maro'nun yazdığı ve Roma İmparatorluğu'nun destanı olarak kabul edilen eserdir. Aeneis destanının ana kişisi olan Aeneas, Troyalı bir kahramandır. Troya'nın Yunanlara karşı savunulmasında önemli bir rol oynamış ve başarılarıyla bir tek Hektor'u geçememiştir. Troyalıların lideri olarak gösterilen Aeneas savaştan sağ çıkmayı başarmıştır.

Akkoyunlular - XIV. yüzyılda Horasan'dan Kafkasya'ya, Diyarbakır'a ve Umman Denizi'ne kadar uzanan bir bölgede devlet kurmuş Oğuz Türkleridir. Devletin kurucusu 1398'de Kadı Burhaneddin'i mağlup eden Kara Yülük Osman Bey'dir. Devlet, Uzun Hasan'la birlikte genişleme imkânı bulmuştur, ancak Osmanlılarla mücadelelerde başarı elde edemeyen Akkoyunlular 1508'de tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Âşık Garip - Türk halk hikâyelerinden Âşık Garip hikâyesinin kahramanıdır. Halk hikâyesi kahramanı olduğu gibi, onun tarihte yaşamış bir âşık olabileceğini öne süren araştırmacılar da olmuştur.

Bayandır / Bayındır - Ziya Gökalp'ın "Bayandır" imlâsıyla yazdığı ve özellikle tarihsel kaynaklarda "Bayundur" biçiminde de geçen bu ad, bugün yaygın olarak "Bayındır" olarak kabul görmüştür. *Oğuz Kağan Destanı* ile *Divanü Lûgati't-Türk*'e göre Bayındır, Oğuz Han'ın ikinci eşinden dünyaya gelen Gök Han'ın büyük oğlunun ismidir. Oğuz boy teşkilatı içerisinde ise Dış Oğuz veya Üç Oklar olarak anılan ve Gök Han'ın büyük oğlundan türediği kabul